

Sumari

Pròleg.....	7
Introducció	11
Notes històriques.....	15
Primeres impressions, segons cròniques antigues	15
La construcció (I): fets i anècdotes (segle xv)	20
La construcció (II): els suposats arquitectes italians; la barca	25
La construcció (III): ampliacions posteriors (segles xvii-xix)	29
L'enginyós sistema hidràulic.....	32
La jurisdicció senyorial.....	36
Propietats, rendes i drets	43
Delmes i censos.....	48
Galeria de personatges (segles xv-xviii): cartoixans	52
Dom Domènec de Bonafè.....	52
Dom Francesc Maresme.....	52
Fra Joan de Nea.....	53
Fra Luis de Vera	55
Dom Bernardí Planes.....	56
Dom Agustí Massot	57
Fra Ramon de Rubí.....	58
Antoni Puigblanch	59
Galeria de personatges: visitants il·lustres	60
La reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim	60
Beatriu de Pinós.....	61
El virrei de Catalunya, duc de Monteleone.....	61
Monjos díscols; incidents diversos.....	62
L'arxiu i la biblioteca.....	66
La farmàcia, l'hostatgeria i la pràctica de la caritat.....	75
La Conreria i el pare conrer	81

La cartoixa com a fortalesa.....	92
L'escut del monestir	98
Saquejos i assalts patits pel monestir.....	103
Toponímia cartoixana	110
Vall de Montalegre	110
La Conreria.....	111
Turó de Sant Bru.....	111
Font de Sant Bru.....	111
Font dels Frares	111
Font de les Monges	111
Turó de Fra Rafel	112
Turó dels Frares.....	112
Bosc de les Aves Maries	112
Montalegre i la Conreria com a hospitals	113
Els cartoixans i la carretera de Badalona a Mollet	120
Galeria de personatges (segles xx-xxi)	124
Cartoixans.....	124
Dom Ferdinand Vidal.....	124
Dom Irenée Jaricot	125
Dom Domènec Maria Cardona	127
Dom Jesús Maria Arbolí	128
Dom Lluís Maria de Pont	129
Dom Ignasi Maria de Pont.....	131
Fra Paul Mélis.....	131
Dom Andrés Bravo	133
Dom Manuel Maria Mendoza	134
Dom Josep Maria Canals	135
Visitants.....	137
Prudenci Bertrana, Joan Junceda, Vicenç Coma Soley i Jaume Tèrmens	137
El bisbe Manuel Irurita.....	138
El president Companys i el president Negrín	139

El Dalai Lama.....	139
Monsenyor Ramon Daumal.....	140
Altres visitants destacats	141
La cartoixa dels últims anys.....	142
Costums cartoixans	147
La comunitat; els monjos.....	147
La vida eremítica. La jornada cartoixana	151
La dieta i la cuina cartoixana.....	161
Notícies gastronòmiques del segle xv	162
Notícies gastronòmiques del segle xvii	163
Gastronomia de Montalegre el 1718	164
La cuina i el celler el 1718-1719.....	168
El baró de Maldà menja a la cartoixa, 1797.....	170
Dades del segle xx i començament del xxi.....	171
Llegendes i tradicions	175
L'arbre dels Nassos	175
La fundació de la cartoixa	179
Els tresors de Montalegre	183
Mines i túnels misteriosos.....	189
Els monjos soldats.....	191
Apèndix	197
1. Cronologia històrica.....	197
2. Priors i rectors	203
3. <i>Estampa</i> 25/1/1936.....	205
4. <i>Destino</i> 14/8/1965	214
5. <i>La Vanguardia</i> 13/8/1994.....	218
Bibliografia.....	221
Arxius i biblioteques consultats	221
Bibliografia selectiva	221
Monografies	221
Articles i capítols de llibres	222
Agraïments.....	227

Pròleg

Set estrelles guiaven set pelegrins vers la vall de Chartreuse. Aquest fou el somni que el bisbe Hug de Grenoble tingué una nit vers l'any 1080. Bru de Colònia va aparèixer poc després trucant a la porta del bisbe demanant permís per fer una nova fundació amb sis companys més. El seu desig: viure la vida monàstica, seguint la regla de sant Benet, en esperit de contemplació i austeritat. El dia de Sant Joan Baptista de l'any 1084 es fundava el nou monestir. Gràcies als seus fills es van anar establint noves fundacions arreu de la cristiandat, des de l'escoesa Perth fins a Jerez de la Frontera, des de Catània i La Torre, a l'antic Regne de les Dues Sicílies, fins a les terres nevades de la regió sueca de Gripsholm. En els segles posteriors, les fundacions cartoixanes es van succeir: cases d'oració, treball, silenci i lloança. L'última, la cartoixa de Sangju a Corea del Sud l'any 2004.

Catalunya va ser beneïda amb diverses fundacions. Fins a sis comunitats de cartoixans embelleixen la nostra història i la nostra terra: Ara Coeli (Lleida), Scala Dei (Montserrat), Vallparadís (Terrassa), Sant Pol de Mar (Arenys de Mar), Santa Maria de Montalegre (Tiana), i una petita comunitat que tenia una destil·leria (la fàbrica de La Chartreuse) a Tarragona. Si sant Bru va escollir una zona muntanyosa del Delfinat per establir la primera fundació, els seus fills han seguit, amb encert, la recerca de paratges naturals de gran bellesa on la solitud els ha permès continuar vivint el seu carisma durant segles. La muntanya de la Conreria fou escollida a inicis del segle xv per establir una nova casa, més gran, per acollir les necessitats dels cartoixans catalans. L'any 1415 adquireixen l'antic convent de les agustines que ràpidament serà

ampliat i condicionat per acollir la comunitat de cartoixans. Aquesta nova comunitat s'arrela en les cases de Vallparadís i Sant Pol de Mar, de manera que concentra a partir d'aleshores, el passat i el present cartoixà a Catalunya.

L'obra que tenim a les mans és un nou esforç, molt ben estructurat i documentat, per comprendre millor i amb més profunditat el misteri interior i la història exterior que ha mogut i mou els monjos que hi ha a la cartoixa de Montalegre. A partir de diversos textos, molt ben recopilats i estudiats, l'autor ens presenta un ventall molt detallat i clarificador de la vida que al llarg dels segles ha ofert la casa i els seus inquilins. Tots coincideixen a descriure-la com un lloc privilegiat, en destaquen la bellesa i ens desperten ganes de visitar-la i gaudir-ne. Jo mateix vaig poder viure quatre anys a l'edifici de La Conreria (quan encara era Seminari Menor Diocesà), i, quan llegeixo les seves descripcions, prenc encara més consciència de la immensa sort que vam tenir els que vam poder passar anys de la nostra vida en aquella muntanya, sempre en contacte, visual i sonor (les campanes), amb la cartoixa.

El llibre *Notes històriques de la cartoixa de Montalegre* ens permet anar resseguint els orígens de la casa, des de la seva construcció fins al segle XXI. Recull escrits, articles, texts, manuscrits, unint-ho en un relat molt amè i ordenat. Anècdotes, dades històriques, narracions contemporànies, elements jurídics i patrimonials, econòmics i censals, disciplinaris i humans, de violència i caritat, la topografia, l'heràldica, l'arxiu i la biblioteca, la vida ordinària dels monjos, el seu horari, la seva dieta, els seus remeis, monjos destacats i visitants peculiars, llegendes, tresors amagats i misteris... el llibre va desglossant de manera àgil i documentada una gran quantitat d'informació que permet seguir i entendre l'esdevinença de la comunitat i del monestir (fins i tot el perquè del traçat de la carretera que va de Badalona a Mollet o que fou el xiprer que es trobava fins fa poc al cementiri del monestir l'escollit com a model per Gaudí per al xiprer esculpit a la façana del Naixement de la Sagrada Família). Amb especial interès i gaudi (per motius indicats prèviament) he llegit atentament la part dedicada a l'antic edifici de La Conreria.

Acabo citant un fragment que trobareu en aquest llibre, el del jove viatger d'origen alemany Jakob Cuelbis, el qual, en la seva obra *Thesoro chorographico de las Espannas*, descriu la ubicació de la cartoixa “en lugar muy alegre”. Aquesta referència geogràfica, on subratlla la bellesa de mar i muntanya de què gaudeix l'espai, també representa l'esperit que els cartoixans tenen, sota una justa i adequada austeritat i senzillesa: és un espai alegre. Ple de llum, tant externa com interna; ple de càntics, tant de la natura com dels monjos, plena de vida, tant en el passat com en el present.

El llibre *Notes històriques de la cartoixa de Montalegre*, de manera molt agradable i seriosa, molt ben documentat i amb una narrativa molt fluida, ens endinsa de manera molt completa i estructurada en la història humana i material de la cartoixa de Montalegre. Felicito sincerament l'autor per l'encert i l'extraordinària feina realitzada, així com animo el lector a gaudir d'aquest llibre, tot aprenent i fruïnt a la vegada. *Stat crux dum volvitur orbis: La creu roman mentre la terra gira*; que la cartoixa de Montalegre continuï sempre ben present i arrelada en la nostra història, la nostra terra, la nostra Església catalana.

Dr. DAVID ABADÍAS I AURÍN

Degà de la Facultat d'Història, Arqueologia
i Arts Cristianes Antoni Gaudí (FHEAG)

Rector de Sant Vicenç de Mollet i Sant Fost de Campsentelles

Introducció

La cartoixa de Santa Maria de Montalegre, a Tiana, fundada el 1415, ha cridat des de sempre l'atenció de periodistes, escriptors, historiadors, excursionistes i públic en general, i la seva ubicació, tan propera a grans ciutats com Barcelona i Badalona, ha facilitat la visita a l'indret, sobretot al seu entorn perquè entrar-hi no ha estat mai fàcil. És evident que l'existència d'aquesta cartoixa ha provocat la curiositat de molta gent, ja que el tipus de vida que hi porten els monjos (vida contemplativa, d'oració i de treball) és vist com quelcom molt insòlit, i més en el món actual. Aquest interès és el que ha donat com a resultat un autèntic riu d'articles, notícies, reportatges i diverses monografies.

Notes històriques de la cartoixa de Montalegre és una nova aportació al coneixement de la història i la llegenda de Montalegre, una compilació d'alguns episodis històrics, d'aquells que m'han semblat més interessants, i també d'algunes novetats. A banda de la pionera monografia sobre les cartoixes de Josep de Vallès de 1663, fou a l'últim terç del segle XIX quan aquesta cartoixa començà a atreure l'atenció d'historiadors i escriptors. Víctor Balaguer fou el primer a escriure sobre ella el 1857. Després vingueren Josep Soler / Carlos Constante (1883), Modest Fossas (1884), Gaietà Soler (1890) i Josep Calonge (1890), i a començament del segle XX trobem el canonge Gaietà Barraquer, autor de dues excel·lents monografies sobre els monestirs catalans a l'època de la desamortització. Barraquer va tenir l'encert de documentar molt bé el seu treball, no només amb la recerca als arxius, sinó també amb el recull de testimonis orals d'antics monjos i treballadors de Montalegre, que li donaren moltíssima informació.

Seguidament vingué la monografia de Pedro Cano Barranco, publicada el 1921, que no aportà gaires novetats, però que anava acompanyada d'algunes fotografies, gravats, i d'algunes aportacions puntuals de notable interès. I després de la Guerra Civil de 1936-1939 destaca l'obra del cartoixà francès Irenée Jaricot, que durant diverses dècades visqué a Montalegre. La feina portada a terme per Jaricot va ser ingent, quasi titànica, va compilar, estudiar i resumir milers de documents, especialment els dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i al propi arxiu del monestir. Fruit del seu immens treball primer va ser l'obra inèdita "*Notes pour servir à la histoire de la chartreuse de Montalegre*" (1944), que serví de base alhora a l'excel·lent "*Histoire de la chartreuse de Notre Dame de Montalegre*", en tres versions de 1950, 1955 i 1959. Aquesta inèdita història, que no ha estat superada avui dia, va ser molt resumida i traduïda al castellà pel també cartoixà Domènec Cardona, i publicada el 1960 amb el títol *La cartuja de Santa María de Montalegre. Compendio histórico*.

Posteriorment, al llarg de les tres últimes dècades s'han anat publicant nombrosos treballs, articles i estudis sobre diversos aspectes d'aquest monestir, que n'han millorat i n'han ampliat molt els nostres coneixements històrics. Cal destacar, finalment, les actes dels congressos sobre aquesta cartoixa celebrats els anys 2005 (a la Conreria) i 2015 (a Barcelona), organitzats per l'Associació d'Amics de Montalegre, i que han difós treballs d'excel·lent qualitat, alguns dels quals han aportat novetats molt destacables per a la història del cenobi tianenc.

Notes històriques inclou, a més, una recopilació i un estudi d'algunes llegendes i tradicions vinculades a aquest monestir, algunes d'elles recollides per escrit al segle XVII, com la de l'arbre dels Nassos o la de l'amistat juvenil entre fra Joan de Nea i el papa Nicolau V, Tommaso Parentucelli. I també un repàs a la forma de vida cartoixana, a la seva jornada i a la seva dieta, a més d'un repàs a les novetats més destacables dels últims vint-i-cinc anys del monestir de Tiana. L'obra es clou amb una cronologia dels principals esdeveniments històrics del cenobi i una selecció de la molt abundant bibliografia.

El juny de 1983, quan encara tenia setze anys i estudiava l'últim curs al Seminari Menor de La Conreria, vaig visitar per primer cop aquesta cartoixa acompanyat del meu germà i dos companys de curs que ja hi havien entrat altres vegades. Vam poder fer una breu visita a algunes parts del monestir guiats per l'aleshores procurador, el pare Jesús Maria Arbolí, i vam anar també als horts on estava treballant el germà Roberto. Poc podia pensar que anys després el monestir de Montalegre centraria bona part de les meves recerques històriques, tant a la universitat com en estudis posteriors. Espero que aquesta monografia els agradi tant com a mi fer-la i redactar-la.

Notes històriques

Primeres impressions, segons cròniques antigues

En aquest apartat repassarem les descripcions de la cartoixa de Montalegre fetes per diversos autors en el transcurs de més de tres segles. En aquests fragments veurem quines eren les primeres impressions que obtenien els viatgers del monestir i els seus voltants en el moment que arribaven a la vall de Montalegre. La primera és de Jakob o Diego Cuelbis, del 1599-1600, després Nicolàs Molin poc abans del 1638, seguidament Josep de Vallès el 1663 i el baró de Maldà el 1797, al segle XIX hem triat el prolífic Víctor Balaguer, tal com la va veure el 1857, i al segle XX, una crònica de 1911 del geògraf i excursionista Joaquín de Ciria, i acabem amb un cronista anònim que va publicar la seva visió a *La Vanguardia* el 1917.

Comencem, doncs, amb Jakob Cuelbis, amb la seva crònica del viatge per Espanya i Portugal durant els anys 1599-1600, un jove alemany de vint-i-cinc anys que va recórrer la Península acompanyat d'un amic, Joel Koris, i un criat asturià. Cuelbis, a més d'alemany parlava francès, castellà i llatí. El viatge va començar per Irun el maig de 1599 i va finalitzar per Perpinyà el 1600; per tant, podem deduir que per Montalegre devien passar cap al final del seu periple. Fruit del seu viatge és el *Thesoro chorographico de las Espannas*, el manuscrit del qual es conserva a la British Library i del qual existeix una còpia a la Biblioteca Nacional de Madrid. El viatger alemany ens ofereix aquesta descripció de la cartoixa de Tiana:

La Carthuxa de Montalegre. 1,5 leguas de la ciudad de Barcelona, a la orilla de la mar y donde se descubre mucha costa de la Marina. Es uno de (los) más ricos y sumptuosos monasterios de España, assí por su asiento en lugar muy alegre, que los edificios de manera que parece ser un grandísimo palacio de un Rey o Príncipe. Tiene alrededor unas huertas lindísimas de diferentes frutas y infinitas arboledas. En este monasterio hay cada dia gran charidad y limosna, dando para comer a todos los vecinos pobres de una y media legua cercanas que allí vienen y traen la comida. Dan a ellos pan muy blanco y pescado lindísimo picado en aceyte y otras viviendas. Está assentada en un valle, pero tiene también una casa de manera de un castillo arriba alto de la montaña, de donde es la vista muy alegre de la Marina.¹

L'historiador cartoixà francès Nicolas Molin, en la seva obra *Historia cartusiana* escrita en llatí abans de 1638, ens descriu Montalegre fent incidència en l'abundància vegetal del lloc. Aquest autor va entrar a la Gran Cartoixa el 1586 i va passar per diversos monestirs, entre ells Sylve Bénite (1601), d'on va ser prior. No sabem si va visitar realment la cartoixa de Tiana o parlava d'oïda, però el que és segur és que estava molt ben informat. La seva obra va quedar inèdita i no va ser publicada fins més de dos segles després de ser redactada. Va escriure això:

Mont Alegre, pròpiament dit és un lloc en veritat fèrtil, amb plantes molt alegres, cobert d'arbres altíssims i amb boscos molt densos d'arbres variats. Tant a l'estiu com a l'hivern el veuràs igualment adornat de verd; hi ha llimoners, roures d'amples fulles, arbustos i alegres plantes en abundància.²

Josep de Vallès, canonge de la catedral metropolitana de Tarragona i ardiaca de Sant Llorenç, va descriure també Montalegre en la seva significativa i pionera història de les cartoixes hispàniques publicada el 1663. Diu així:

1. Jakob CUELBIS. *Crónica del viaje a España y Portugal, 1599-1600*, ms. 18472, p. 301. (Biblioteca Nacional). Versió en línia: http://www3.uah.es/imagenes_cilii/Anticuarios/Textos/Cuelbis.htm (Consulta: maig 2017)

2. Nicolas MOLIN. *Historia cartusiana: ab origine ordinis usque ad tempus auctoris anno 1638 defuncti*. Tornaci (Tournai): Cartusiae Sanctae Mariae de Pratis, 1903, tom I, p. 338. Versió en línia: <https://bsb-muenchen.de> (Bayerische Staats Bibliothek, maig 2017, Munic).

La Cartuxa de Montalegre que oy es la más curiosa y perfecta de todas las de España. Es su sitio, con mucha razón, llamado Montalegre, en la parroquia de Tiana, dos leguas cortas de la ciudad de Barcelona y media del mar. Está cercado de viñas, jardines y árboles frutales, y es de su naturaleza muy delicioso y ameno. Ay en él una calle de cipreses muy hermosa, símbolo de la altísima contemplación que allí se trata, como Santuario insigne, dedicado para este ministerio.³

Un altre personatge que va visitar Montalegre va ser el noble barceloní Baró de Maldà, Rafael d'Amat i de Cortada (1746-1819), autor d'un extens diari personal de seixanta volums conegut com a *Calaix de sastre*. En un d'aquests volums va fer la següent descripció de l'arribada a la cartoixa en la seva visita del 26 de maig de 1797:

Tot seguit per aquella riera amunt alò cap a Montalegre, plausible que ha estat per tanta frondositat de arbres y demás arbustos que dorant-ho tot lo Sol y realsant-ho lo blau del cel ab lo del mar, que dexàbam en derrera, eran molt agradables objectes per la vista y per lo ohído lo cant melós de alguns russiñols y altres varios aucellets; luego hem descubert per entre boscos y arboledas, dalt de una montaña, a la famosa Conraria, obra moderna encara no del tot acababa; luego a mitg dexar-se veurer, per lo escondit entre tanta arboleda, hem descubert algunas teuladas ab la torre més alta ab cucurulla de teulas embernissadas del monastir de la Cartuxa de Montalegre, fins luego a veurer-lo tot sens cap obstacle, pujant a peu, suant-hi un poquet, entrant finalment al ample caminal dels xipressos, bastant copats y grossos, desde ahont hem vist ya tot quant conté lo monastir per part de fora, de Iglesia ab son campanar; del rellotge ab dos campanas de horas y quarts; altre de única campana; casetas dels monjos, algun cimbori ab sos lluminars, etc. Hem entrat per lo portal, sota de la gran miranda quadrada ab son contrafort y finestretas, a la plassa del monastir, desde ahont hem entrat a ell y ficant-nos per un portalet hem eixit als claustros laterals de la Iglesia.⁴

3. Josep de VAL·LÈS. *Primer Institut de la Sagrada Religión de la Cartuxa. Fvndaciones de los conventos de toda España*. Madrid, 1663, p. 326 i 331.

4. Josep Maria CUYÀS TOLOSA. *Badalona en las postrimerías del siglo XVIII y en los albores del XIX (Estancias de don Rafael de Amat y de Cortada en Can Pexau)*. Badalona: Gráficas Durán, 1948, p. 12-13.

L'escriptor, periodista i polític Víctor Balaguer (1824-1901), una de les principals figures de la Renaixença catalana, va veure així el monestir en una de les seves guies de viatges publicada el 1857:

Tiana dista una media hora apenas de la estación, y dista otra media hora del pueblo la célebre cartuja de Montalegre, colocada en un pequeño valle formado entre las gargantas de los montes y en una situación altamente deliciosa y pintoresca. Si un día queréis pasar algunas horas de grato solaz, ir a visitar esta cartuja (...). Esta se conserva aún en el día, y aunque gran parte de sus celdas están derruidas, fácil le ha de ser al viajero admirar sus magníficos claustros, la preciosa fachada de su iglesia, y penetrar en algunas celdas, que aún permanecen intactas, donde podrá en presencia de la localidad hacerse cargo de las antiguas costumbres de los solitarios cartujos, de aquellos hombres que viviendo en comunidad vivían aislados, y que al encontrarse no se decían uno al otro más palabras que morir habemos.

A poca distancia de la cartuja, en lo alto de la sierra, y gozando de una hermosa perspectiva, pues que por un lado abraza toda la extensión del Vallés y por otro domina el llano de Barcelona y el mar, está lo que los frailes llamaban la Conrería, edificio grandioso y vasto que les servía de granja y en el que tenían los depósitos de granos. [...] Es la que fue la Conrería de la cartuja de Montalegre, ameno y plácido asilo que allí tenían los cartujos, en un sitio tan desierto como pintoresco y agradable, gozando de agradables puntos de vista y de hermosas perspectivas. Los propietarios actuales de esta cartuja la conservan cuidadosamente, teniendo en ella un admirable sitio de recreo.⁵

El director d'excursions de la Real Sociedad Geográfica, Joaquín de Ciria, va llegir a Madrid el 16 de juny de 1911, davant del rei Alfons XIII, una extensa crònica sobre l'excursió que va fer personalment al Vallès i a Montalegre. Hi descrivia, entusiasmat i a voltes extasiat, les seves impressions en arribar a la cartoixa:

Recibí allí instrucciones para continuar mi viaje montaña arriba y llegar al monasterio de Cartujos de Montalegre, después de contemplar desde la más alta planicie el bellísimo panorama que á mi vista se ofrecía. La

5. VÍCTOR BALAGUER. *Guía de Barcelona a Arenys de Mar por el ferro-carril*. Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús y Ramón Villegas, 1857, p. 31, 37-39.

montaña está toda cultivada; aparte de los pinares, tiene olivos, viñedos y naranjos. Yo no quise seguir el camino más corto, sino que dí los rodeos que fueron precisos para admirar aquellas hermosas vistas...

Más alto que Tiana y casi en el primer tercio de la montaña, que corona otro gran edificio en su cúspide, primitiva residencia de la Comunidad, hoy una de sus dependencias conocida con el nombre de la Conrería, levántase airoso, erguido el monasterio, ya restaurado del todo, en dirección paralela al mar. Cuando desde la más alta meseta se extiende la vista por el dilatado espacio que se descubre, siéntese el viajero extasiado en la contemplación de un panorama difícil de relatar y cuya belleza supera á toda ponderación.

Yo ignoro, señores, si sabré relataros con perfecta exactitud la gratísima impresión que en mi ánimo produjo aquella espléndida montaña, aquellas vistas maravillosas, porque yo no soy más que un pobre excursionista.... Lo intentaré al menos. Y digo esto, porque cuando en el misterioso y solemne silencio de la noche, sentado ante mi mesa de estudio, trataba de reunir mis notas de viaje, no encontraba manera de condensar en pocas palabras aquel sinnúmero de bellezas, porque mi espíritu hallábase embargado por el recuerdo de Montalegre; y en ese momento en que sin poderlo evitar la pluma se resistía á escribir, no tuve más remedio que dar rienda suelta á la imaginación y dejarla volar en alas de su fantasía para que se trasladase á Montalegre, viendo yo en mi soledad la montaña con su vegetación tropical; los miles de naranjos, cargados de frutos que brillaban al recibir los rayos solares; el arte con que está cultivado el terreno (...).

Toda era alegría, todo era ruido, todo era vida en aquella montaña que animaba un sol radiante y espléndido, todo invitaba al espíritu á recrearse en la contemplación de aquella obra de tan colosal hermosura, y para que nada faltase y el cuadro fuese completo, desde la encina cercana cantaba el ruiseñor, escondido, y á orar convidaba el tañido de una remota campana...; ¡Perdonad mis entusiasmos, pero yo no sé expresaros de otro modo la impresión que saqué de Montalegre!.⁶

I, per acabar, un cronista anònim va escriure a *La Vanguardia*, el setembre de 1917, aquesta crònica on es mostrava igual d'entusiasmats pel paisatge que envoltava la cartoixa:

6. Joaquín de CIRIA Y VINENT. *Excursiones en la provincia de Barcelona. Ascensión al Tibidado, Moncada y el Vallés. Burriach y Montalegre*. Madrid: Publicaciones del Boletín de la Real Sociedad Geográfica, 1911, p. 32-34.

Crónicas veraniegas. MONTALEGRE.

A ningún catalán y casi me atreveré a decir a ningún español, puede pasar desapercibido este nombre, que glosa toda una serie de leyendas y hechos históricos que se sucedieron por los años de nuestra luchas civiles. Montalegre es el nombre de la cartuja en sí, aún cuando por él se conoce todo el encajonado valle que desde la cordillera que en inmenso anfiteatro, domina por entero toda la planicie de Barcelona y sus contornos, forma la tierra hasta el borde mismo del mar: un valle solitario y apacible que nace obscuro y sombrío entre vertientes que lo aprisionan, y se dilata después, espléndido exuberante, como una tierra de promisión.

Aquello es Montalegre —os dicen— y ante vuestros ojos que movidos á curiosidad se esfuerzan por abrirse para escudriñar mejor el secreto de aquellos lugares, unas montañas pobladas de inmensos pinares, blanqueadas sus cimas con el ropaje de las brumas, forman el soberbio espectáculo de aquel paisaje. Ascendéis por la carretera, ondulante y atrevida que os conduce hasta la altura, y ya en ella, cuando llegáis al mismo vértice de las dos vertientes, vetusta, silenciosa, como un pequeño pueblo deshabitado, que el transcurso de los años y la obra de la Naturaleza han envuelto por completo como disputándolo a la pública curiosidad, entre el ramaje de los bosques que lo esconden y lo rodean, hiere nuestra vista é impresiona nuestro ánimo el espectáculo de la cartuja, reclinada al pie.

Nada perturba su soledad ni su recogimiento; la brisa sacude lentamente las copas de los árboles que por lo muy próximas entre sí, producen al chocar unos con otros, un extraño murmullo, que llega á vuestro oído con la mística armonía de un canto de oración. De tarde en tarde divisáis en los claustros que corren a lo largo de las celdas abiertas sobre el muro, la figura encanecida y reverente de un viejo cartujo, que llega hasta el huerto para orar al pie de una cruz. Y el sordo golpear de una campana, cuyo sonido alegre recoge el eco, como una lamentación, llena aquellos parajes de una admirable y poética melancolía.⁷

La construcció (I): fets i anècdotes (segle xv)

Un dels aspectes de la història d'aquesta cartoixa que ha aixecat més interès dels historiadors és el seu procés d'edificació. El conjunt

7. *La Vanguardia* (22 de setembre de 1917), p. 11.

d'edificis que componen aquest cenobi tal com avui el coneixem són el resultat de diferents etapes constructives, la més important de les quals va ser la portada a terme a la primera meitat del segle xv, quan es va construir el gruix de les edificacions. Sempre hi ha hagut una certa controvèrsia a l'hora d'establir l'any d'inici exacte de les obres, perquè es dubta si van començar el mateix 1415, any en què els cartoixans de Vallparadís van comprar el vell convent femení de Montalegre i la finca del mas Rovira⁸ on s'aixecaria el nou monestir, o si van començar un temps després. Historiadors com el monjo Irenée Jaricot consideren que, segons algunes paraules i frases dels documents del 1415, es pot deduir en certa manera que sí que s'havien iniciat algunes obres.⁹ Modest Fossas també afirmava que la construcció del nou monestir va començar poc després que s'efectués la compra del terreny, però que va quedar parada durant uns anys i no es va reprendre fins al 1423, quan va aparèixer el famós fra Joan de Nea.¹⁰ Ignorem en quina font documental es basava per a fer aquestes afirmacions ja que no l'esmenta. La manca, però, de documents referents a aquells primers anys de vida de la cartoixa de Tiana no ens permeten saber amb total seguretat què és el que va succeir exactament.

El que està clar és que les obres principals i més importants es van portar a terme en una primera etapa que va de 1423 a 1448, coincidint amb l'arribada a Montalegre del monjo fra Joan de Nea, el qual va ser nomenat procurador i al qual la bibliografia tradicional atribueix la direcció, la gestió i fins i tot l'autoria intel·lectual de totes aquestes construccions més primitives. La seva condició de fuster abans d'entrar a l'orde li hauria pogut atorgar una certa habilitat per

8. Un document de 1731 sobre l'estat del cenobi redactat pels propis cartoixans afirma que part del monestir estava construït al lloc on hi havia hagut la casa Pinós, la qual devia estar situada on ara hi ha el pati d'entrada a la cartoixa. Això no concorda amb els documents de compravenda que parlen sempre del mas Rovira, tot i que és cert que la família Pinós tenia certs drets i possessions a la zona de Montalegre. Tal vegada casa Pinós va ser un altre nom del mas Rovira (vegeu Jaricot. *Op. cit.*, 1959, p. 59.)

9. Irenée JARICOT. "Histoire de la Chartreuse de Nôtre-Dame de Montalegre". Mecanoscrit inèdit, 1959, p. 81.

10. Modesto FOSSAS PI. *Cartuja de Montalegre. Memoria descriptiva*. Barcelona, 1884, p. 12.

a moure's en el món de la construcció. En aquesta etapa es van dur a terme les feixugues feines d'aplanament del terreny, de vuitanta metres de llarg, rebaixant una part de la muntanya, la construcció d'un gran mur de contenció, al sud, que en alguns punts tenia una alçada de deu a dotze metres, i s'inicià també el primer gran claustre amb vint cel·les, inclosa la prioral, que es va acabar el 1448, però les cel·les no van quedar finalitzades fins uns anys després.¹¹

Segons els llibres de comptes del procurador Joan de Nea, als anys 1430-1431 hi treballaven a la cartoixa deu captius o esclaus, segurament la majoria d'ells a les obres de construcció, a més de quatre treballadors llogats. Aquests, però, hi eren només a temporades. El 1433 De Nea va comprar dues-centes càrregues de fusta a negociants de València, segurament per a cobrir les primeres cel·les. Per aquella època es van abonar jornals per a coure al forn de calç i al de rajola. Un dels forns és molt possiblement el que avui encara es pot veure a la zona de la Conreria, al costat dret del camí que va de l'antic seminari cap a la font dels Castanyers i Sant Fost.¹² L'altre es trobava a la zona d'accés a l'espai on es feien les obres. El 1440-1441 es van adquirir onze columnes, a més de bases i capitells per al primer gran claustre, de pedra que provenia de Girona i de la pedrera que els cartoixans tenien a Montjuïc.¹³

La segona etapa de construcció va de 1448 a 1463, quan n'era prior dom Pere Ferrer, i amb la continuïtat de fra Joan de Nea com a procurador i factòtum fins a la seva mort el 1459. A partir de 1454 apareix en la documentació un mestre major d'obres de nom Genís, antic esclau, i un ajudant anomenat Remiro. Aquests dos mestres d'obra van ser els que van dirigir la fase final de les construccions quan fra Joan ja estava en els últims anys de la seva vida i van continuar

11. Frederic RIBAS MASSANA. "La cartoixa de Montalegre al segle xv. Assaig d'història econòmico-financera de la formació del patrimoni i dels treballs de construcció". *Studia Monastica*, 18, 1976, fasc. 2, p. 405-406.

12. Pocs historiadors han parlat d'aquest forn situat al terme de Sant Fost; només Pedro Cano a la seva obra sobre Montalegre de l'any 1921 en mostra una foto a la làmina 18.

13. Frederic RIBAS. *Op. cit.*, 1976, p. 406-407.

després de la seva mort. En aquest període es van edificar l'església, el claustre petit, el capítol, el refetor o menjador i les capelles. No sabem quan es va aixecar la torre defensiva quadrada de l'entrada, a l'angle sud-oest del conjunt, però seria durant aquella època. Hi ha també una certa divergència a l'hora d'establir en quin moment la comunitat va deixar el petit i vell convent situat a dalt de la muntanya i va baixar per instal·lar-se a la nova cartoixa. S'havia dit antigament que seria cap al 1448, però els historiadors més actuals opinen que segurament van haver d'esperar que les obres s'acabessin del tot, perquè no hauria estat lògic instal·lar-se en unes cel·les envoltades per obrers, fusters i tota mena d'operaris que continuaven treballant i fent molt de soroll. Per tant, l'ocupació definitiva del nou i flamant monestir devia ser el 1463, coincidint amb la finalització total de les obres i de l'església.

En el moment de màxima activitat constructiva, el 1459, van arribar a treballar-hi més de trenta obrers: dos mestres de cases, vuit picapedrers, set fusters i divuit esclaus.¹⁴ Respecte als esclaus (captius com deien a l'època), sembla que van participar molt activament en les obres, n'eren fins un màxim de dinou l'any 1454. El 1415 quatre d'ells van ser regalats als cartoixans pel propi papa Benet XIII i el 1423, fra Joan de Nea va arribar a Montalegre procedent de Portaceli acompanyat d'una comitiva integrada pel prior, deu obrers i dos esclaus comprats a València. La majoria eren sarraïns, especialment turcs i berbers, adquirits als mercats i que prèviament havien estat capturats en les nombroses guerres i incursions que hi havia en aquella època de frontera i conquesta. Tenir captius era un fet molt habitual entre les classes dirigents i benestants de la Catalunya d'aquella època, fins al punt que la Generalitat creà el 1421 la Guàrdia d'Esclaus de Catalunya, institució que tenia com a missió rescabalar els propietaris de captius en cas de fugues, a més de controlar i vigilar les fronteres del Principat per capturar-ne els fugitius. El 1425 la cartoixa va arribar

14. Frederic RIBAS. *Op. cit.*, 1976, p. 405. Xavier Pérez. *Drets feudals i conflictes...*, 2004, p. 46. Tenim documentat que un esclau etiop va matar un monjo de Montalegre i per aquest crim va ser condemnat i penjat. No consta l'any que va passar, però se suposa que va ser cap al segle xv.

a tenir-ne declarats deu esclaus berberescos blancs o llors. Els captius que vivien a Montalegre eren per norma general ben tractats, se'ls intentava convertir al cristianisme, se'ls donava menjar bo, com ara carn d'ovella i de cabrit, i en dates assenyalades els feien alguns regals. D'altres, però, no n'estaven tan contents i intentaven fugir: un va ser capturat el 1424 i uns altres dos ho aconseguiren el 1431.¹⁵

En la construcció de Montalegre al segle xv es va utilitzar pedra de la rodalia mateix, de Girona (com hem dit abans), de València i la de més qualitat provenia d'Itàlia (el marbre de l'altar major). La fusta la portaven dels boscos del monestir, de València, d'Aragó (com Linares i Castalbispal a Terol), i de Flandes per al cadirat del cor de l'església. Les rajoles (daus i alfardons) es compraven al regne de València, s'embarcaven al Grau de la ciutat del Túria i amb una barca de mitjana eren transportats fins a l'embarcador de la cartoixa, que era a la costa de Badalona.

Com a curiositat podem dir que moltes d'aquestes rajoles valencianes havien estat realitzades pel ceramista Beluga de Paterna i tenien decoració blava sobre fons blanc amb el símbol OHM, quatre roses silvestres i una sanefa que emmarca els alfardons en la qual es podia llegir en escriptura àrab (cúfica de cancelleria) la frase: "No hi ha més Déu que Alà".¹⁶ Aquestes rajoles es van posar al presbiteri de l'església però van ser espoliades a partir de 1835. Hi ha historiadors que opinen que aquestes inscripcions són imitacions de lletres àrabs sense un significat concret, però d'altres, com Gaietà Soler, Irenée Jaricot o Medarde afirmen que sí que s'hi llegeix la famosa frase musulmana, la *xahada* o professió de fe de l'islam.¹⁷

15. JARICOT. *Op. cit.*, 1959, p. 92-93. I RIBAS. *Op. cit.*, p. 422-423. I també: Roser Salicrú Lluch. "Propietaris d'esclaus a l'àmbit rural de la vegueria de Barcelona segons el Llibre de la Guarda de 1425. El cas del Maresme". *Sessió d'Estudis Mataronins*, 1993, núm. 10, p. 115-125.

16. Manuel MEDARDE. "La cartuja de Montalegre y las cartujas valencianas...". 2004, p. 51.

17. Pere de Manuel diu que són imitacions de lletres àrabs (gener de 2016) a l'igual que consta al Museu de Badalona, on tenen una peça. En canvi, Cayetano Soler (1890, p. 103) i Manuel Medarde (conversa 24 juliol de 2017) afirmen que s'hi llegeix la *shahada*.